

GÅNSTA

Arkeologisk förundersökning av del av boplatsen Vårfrukyrka 588:1.
Fastighet Gånsta 3:6, Enköpings kommun, Uppsala län, Uppland

AMANDA JÖNSSON

Rapporter från Arkeologikonsult 2017:3145

ARKEOLOGIKONSULT
Optimusvägen 14
194 34 Upplands Väsby
Tel: 08-590 840 41

www.arkeologikonsult.se

OMSLAGSBILD: Undersökningsområdet före sökschaktning, fotograferat från nordväst.

ALLMÄNT KARTMATERIAL: © Lantmäteriet Dnr: 50007066_140003

© Arkeologikonsult 2017

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgänglig på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

GÅNSTA

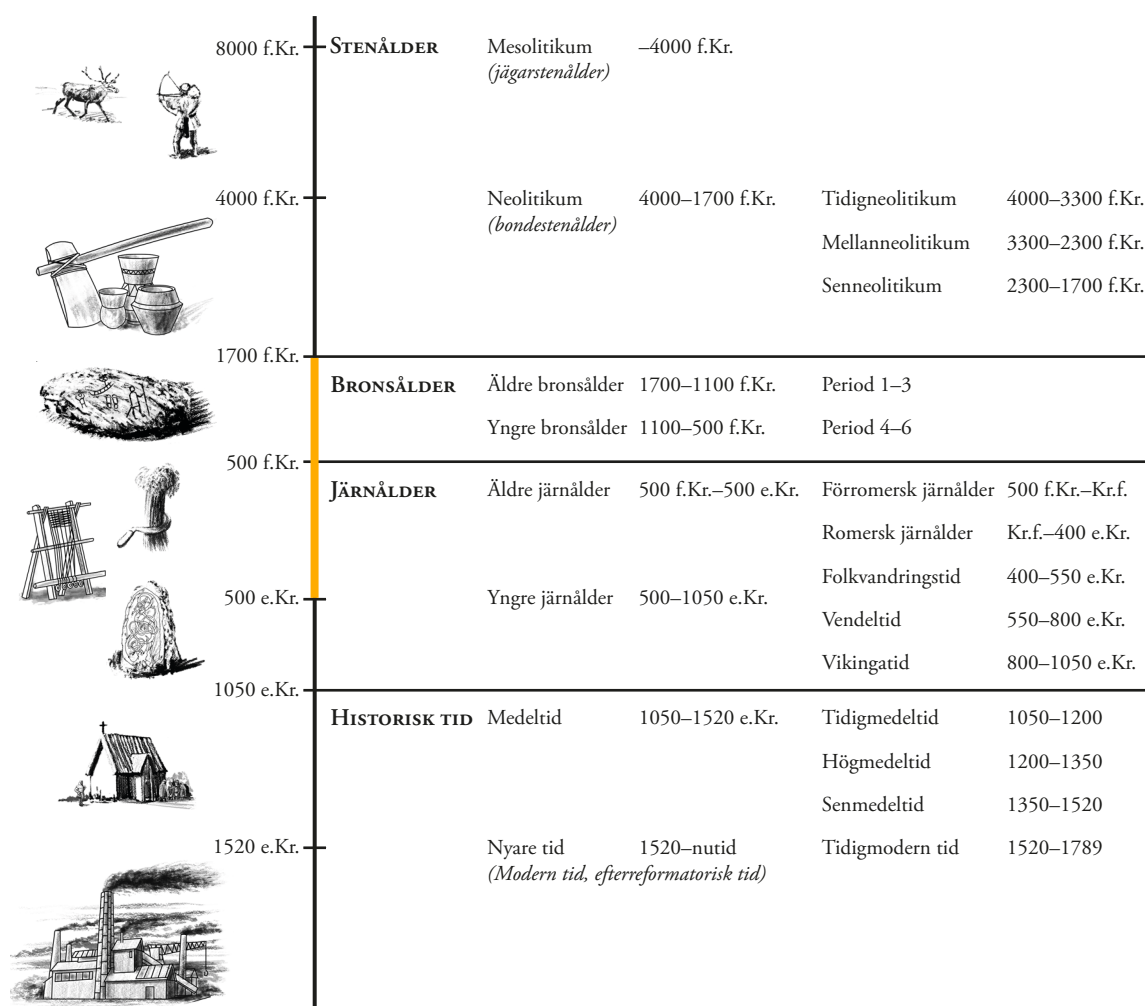
Arkeologisk förundersökning av del av boplatsen Vårfrukyrka 588:1.
Fastighet Gånsta 3:6, Enköpings kommun, Uppsala län, Uppland

AMANDA JÖNSSON

Rapporter från Arkeologikonsult 2017:3145

ARKEOLOGISK PERIODINDELNING

ANTI-KVARISK BEDÖMNING

Antikvarisk bedömning anger hur man enligt kulturmiljölagen (1988:950), och till viss del även skogsvårdslagen (1979:429), bedömt lämningen och dess eventuella lagskydd vid registreringstillfället. Den slutgiltiga bedömningen görs alltid av Länsstyrelsen och föregås av en besiktning, undersökning eller utredning.

Fornlämning är en lämning som vid registreringstillfället bedömts omfattas av skydd enligt kulturmiljölagen. För att en lämning ska kunna bedömas som fornlämning krävs att den tillkommit före 1850 genom äldre tiders bruk och att den är varaktigt övergiven. Det är förbjudet att utan tillstånd från länsstyrelsen rubba, ta bort, gräva ut eller på annat sätt ändra eller skada en fast fornlämning.

Bevakningsobjekt innebär att man vid registreringstillfället inte kunnat ta ställning till om lämningen är en fornlämning eller inte.

Övrig kulturhistorisk lämning används för kulturhistoriska lämningar som enligt rådande praxis vid registreringstillfället inte utgör fornlämning men som ändå anses ha ett antikvariskt värde. Enligt skogsvårdslagen ska hänsyn tas även till denna typ av lämningar. Bedömningen används även för vissa lämningar som inte uppvisar fysiska spår, t.ex. fyndplats eller plats med tradition.

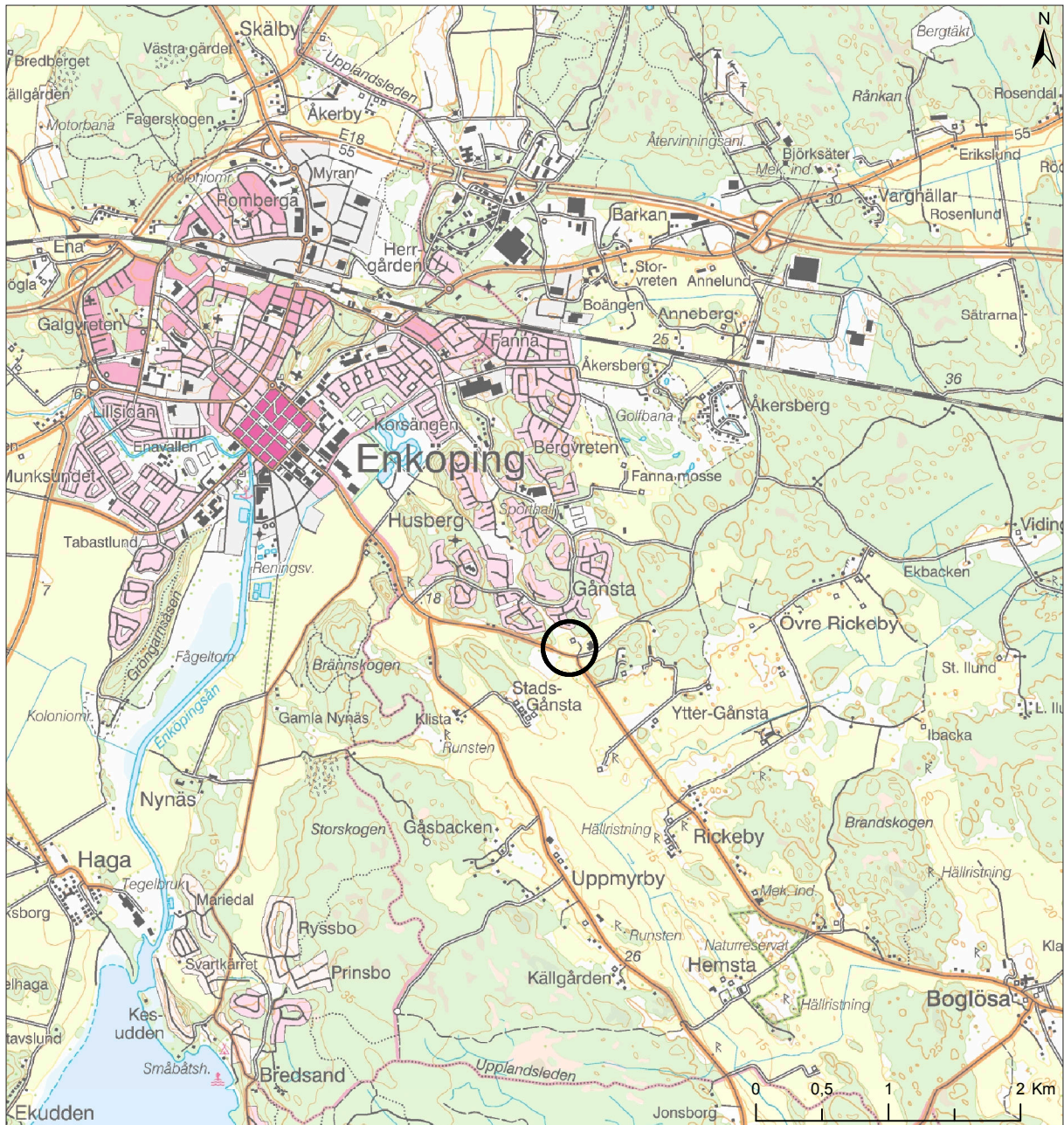
Uppgift om innebär att lämningen endast är känd via kartmaterial, skriftlig eller muntlig källa. Lämningen har inte eftersökts eller kunnat återfinnas i fält.

Undersökt och borttagen betyder att lämningen blivit arkeologiskt undersökt och helt borttagen. Inget skydd enligt kulturmiljölagen kvarstår.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING	7
INLEDNING OCH SYFTE.....	7
TOPOGRAFI, FORNLÄMNINGSBILD OCH HISTORIK	7
TIDIGARE UNDERSÖKNINGAR	8
GENOMFÖRANDE	9
RESULTAT	10
SLUTSATS.....	11
REFERENSER.....	11
Litteratur	11
Övrigt.....	11
ADMINISTRATIVA UPPGIFTER.....	12
BILAGOR.....	13
Bilaga 1. Schaktbeskrivning	13
Bilaga 2. Kontextbeskrivning	14

Figur 1. Undersökningsområdet markerat på Terrängkartan. Skala 1:50 000.

SAMMANFATTNING

Arkeologikonsult har i november 2017 utfört en arkeologisk förundersökning av delar av boplatsen Vårfrukyrka 588:1. Syftet var att avgränsa lämningarna inom undersökningsområdet, som utgjordes av sträckan för en planerad lokalgata, samt att bestämma deras karaktär och omfattning. Ett kulturlager

och en nedgrävning påträffades och undersöktes vid förundersökningen. Lämningarna gick inte att datera mer precist än till förhistorisk tid. På grund av lämningarnas diffusa karaktär utfördes inga vidare analyser.

INLEDNING OCH SYFTE

Arkeologikonsult har på uppdrag av Annika Eklund och Jim Andreasson, Gånsta, utfört en arkeologisk förundersökning inom boplatsen Vårfrukyrka 588:1 (figur 1, 3). De delar av boplatsen som förundersöktes ligger på en yta som planeras att bebyggas med en lokalgata. En utredning av fastigheten utfördes av Arkeologikonsult sommaren 2017, vid vilken boplatslämningar framkom på platsen för den pla-

nerade vägen. Syftet med förundersökningen var att avgränsa fornlämningarna inom undersökningsområdet och bestämma lämningarna till karaktär, utbredning och omfattning. Resultatet ska kunna utgöra underlag för Länsstyrelsens fortsatta hantering av ärendet samt för en bedömning av fornlämningarnas vetenskapliga potential.

TOPOGRAFI, FORNLÄMNINGSBILD OCH HISTORIK

Undersökningsområdet ligger strax sydöst om Enköping i ett landskap med både jordbruksmark och skogspartier. Området ligger i en mindre dalgång med äldre åkermark, anslutande till hagmark i väst och ett skogsparti i nordöst (figur 2). Historiskt har

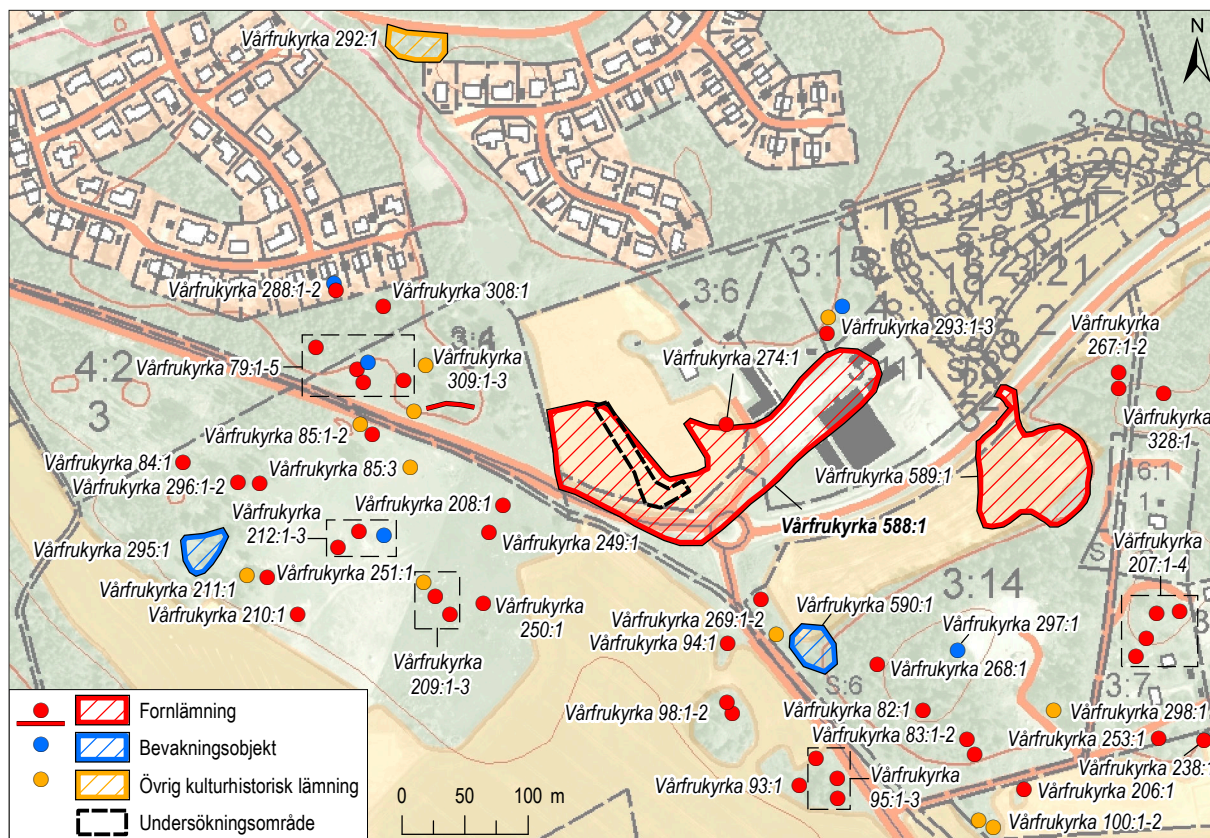
området legat inom byn Ytter-Gånstas ägor, men själva byn ligger omkring 700 meter åt sydöst. Något närmare finns Stads-Gånsta, 500 meter åt sydväst. Ortnamnet Gånsta omnämns först i skriftliga källor 1329, men har sannolikt äldre ursprung.

Figur 2. Skålgropshällen Vårfrukyrka 274:1 med undersökningsområdet i bakgrunden i juni 2017.

Undersökningsområdet ligger inom ett riksintresse för kulturmiljövården, betecknat K56 Boglösa, som omfattar en koncentrerad fornlämningsmiljö från bronsåldern i form av framför allt skärvtenshögar och hållristningslokaler. Till exempel ligger ett antal sådana lämningar i hagmarken direkt väster om undersökningsområdet (figur 3). Inom 500 meter från platsen finns ett 20-tal skärvtenshögar och närma-

re 30 hållristningslokaler, varav den närmaste (Vårfrukyrka 274:1) består av en håll med sju skålgropar. Höjden på drygt 20 meter över havet betyder att undersökningsområdet var strandnära under äldre bronsålder. Omkring 200 meter längre österut har också Upplandsmuseet undersökt en boplats med datering till just äldre bronsålder (Fagerlund 2004).

Figur 3. Undersökningsområdet samt närliggande fornlämningar (FMIS) markerade på Fastighetskartan, skala 1:6 000.

TIDIGARE UNDERSÖKNINGAR

En arkeologisk utredning i form av specialinventering utfördes i området i slutet av 1980-talet, inför dragningen av den VA-ledning som går genom undersökningsområdet i nordvästlig-sydöstlig riktning (Söderberg 1988). Med anledning av närheten till fornlämningarna i hagmarken längre västerut utfördes därefter även en schaktningsövervakning vid ledningsdragningen. Då påträffades inga indikationer på fornlämning, men förhållandena var dåliga då arbetet utfördes vintertid och ibland endast med besiktning av redan grävda schakt (Göthberg 1990).

Boplatsen registrerades i FMIS först i samband med en arkeologisk utredning som Riksantikvarieämbetet utförde 1997 (Karlenby 1997), inför byggnation av vägen Österleden. Då observerades kol, skärvtens, bränd lera, en bit fragmentarisk keramik samt slagen kvarts, flinta och bergart i åkermarken inom det registrerade området, särskilt koncentrerat till den västra delen upp mot hagmarken. Lämningen registrerades trots detta som bevakningsobjekt snarare än fast fornlämning. År 2002 utförde Upplandsmuseet en arkeologisk förundersökning i området

inför samma vägbygge (Fagerlund 2002), då man påträffade ett kulturlager sydväst om det nu aktuella undersökningsområdet, samt lösfynd av en fragmentarisk löpare och flintavslag i åkermarken längre norrut. Kulturlagret var 0,2 meter tjockt och kraftigt kulturpåverkat med inslag av skärvig sten samt fynd av keramikfragment, flintavslag, bränd lera och brända och obrända ben (Fagerlund 2002:7).

Arkeologikonsult utförde i juni 2017 en arkeologisk utredning inom fastigheten Gånsta 3:6, i syfte att avgränsa förekomsten av fornlämningar inom den yta som ska bebyggas (Jönsson 2017a). Vid utredningen påträffades boplatzlämningar inom delar av det tidigare registrerade lämningsområdet, i form av kulturlager och ett fåtal anläggningar. Längst i väst framkom ett större sammanhängande kulturlager som ansluter till hagmarken i väst där flera skärv-

stenshögar och hållristningslokaler är kända sedan tidigare, varför slutsatsen drogs att boplatzen mycket väl kan ha en större utbredning västerut. Kulturlagren innehöll skörbränd sten, brända och obrända ben samt bränd lera. Även förhistorisk keramik påträffades.

I oktober 2017 utförde Arkeologikonsult ytterligare en utredning, då av fastigheten som ligger närmast österut från det nu aktuella undersökningsområdet (Jönsson 2017b). Utredningen innefattade delar av den registrerade boplatssytan för Vårfrukyrka 588:1, som här var bebyggd med en handelsträdgård med parkering och växthus. Ytan var kraftigt störd, då matjordslagret schaktats bort vid byggnationen, och inga indikationer på förhistorisk bosättning eller andra fornlämningar påträffades vid utredningen.

GENOMFÖRANDE

Fältarbetet utfördes den 20 november 2017 och innefattade metalldetektering samt sökschaktning med maskin ned till anläggningsförande nivå respektive orörd mark. Totalt togs 198 m² upp, vilket motsvarar 14,7% av det 1340 m² stora undersökningsområdet (figur 4, 5). Schakten förlades framför allt väster om den VA-ledning som går genom undersökningsområdet i nordvästlig-sydöstlig riktning. Metalldetektering skedde i schakten efter borttagning av grässvålen, som var frusen vid undersök-

ningstillfället, samt i ytan av påträffade kulturlager. Schakt och påträffade kontexter mättes in med GPS, beskrevs skriftligen och fotograferades. Eftersom endast en möjlig anläggning samt ett kulturlager påträffades undersöktes dessa och lagret schaktades bort i de grävda schakten för att klargöra om överlagringar förekom. Efter avslutad undersökning lades schakten igen. På grund av lämningarnas diffusa karaktär utfördes inga vidare analyser.

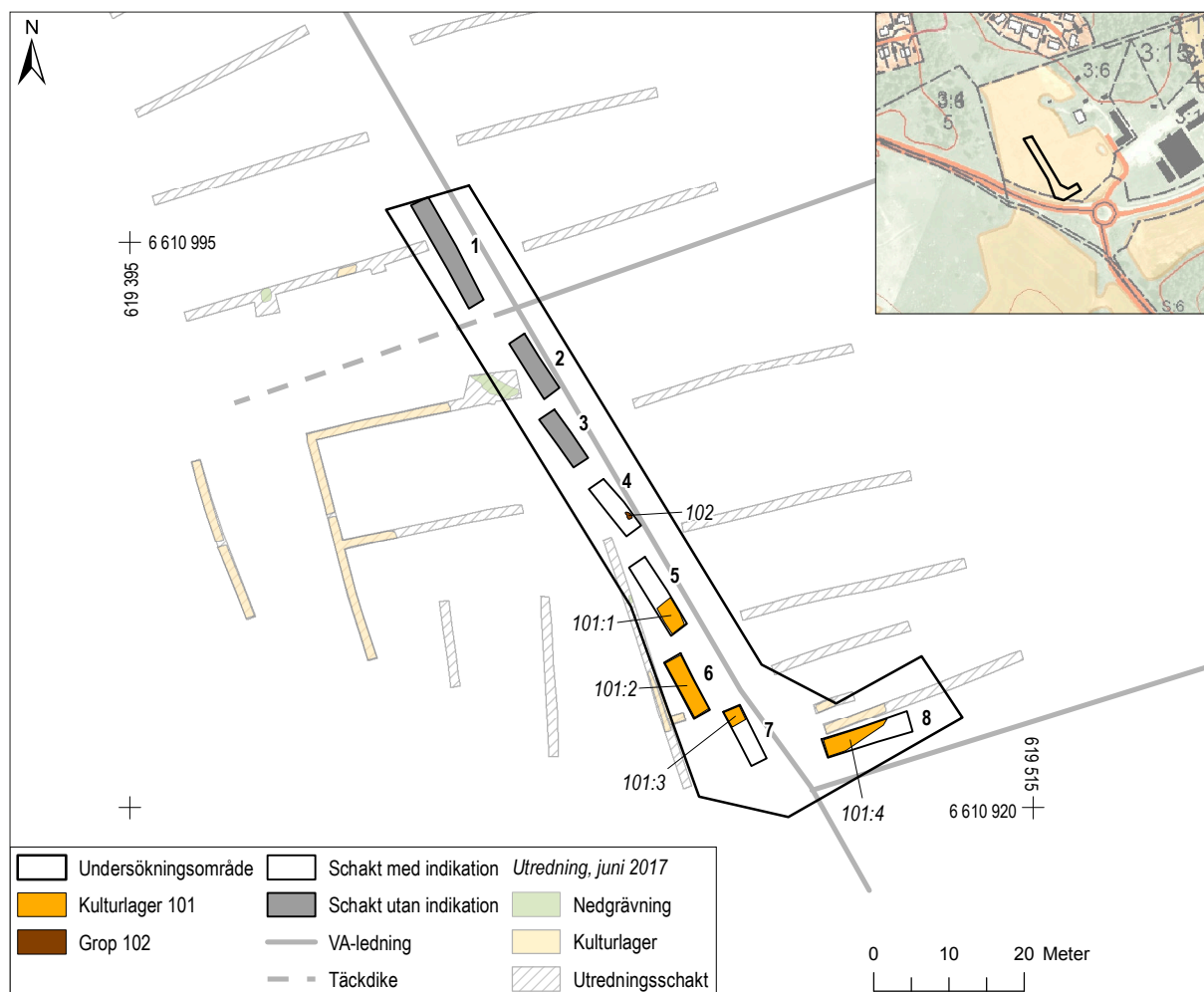
Figur 4. Undersökningsområdet under pågående förundersökning, fotograferat från SV.

RESULTAT

En grop samt ett kulturlager påträffades vid förundersökningen i undersökningsområdets södra del (figur 5, bilaga 2). De tre schakt som togs upp i norr var däremot tomma. Metalldetekteringen gav inga fynd av säkert förhistorisk karaktär. De fynd som framkom utgjordes främst av järnföremål som spikar och hästskosömmar samt recenta föremål. Ett undantag var en del av en ten av kopparlegering, som dock inte går att datera eller bestämma närmare. Inga fynd tillvaratogs vid förundersökningen.

Den grop som påträffades (102) var diffus, 0,95x0,5 meter stor och 0,25 meter djup, med fyllning av grå lera utan tydlig kulturpåverkan. Gropen är osäker som förhistorisk anläggning. Kulturlagret (101)

återfanns i fyra av sökschakten och dess utbredning stämmer väl överens med det lager som påträffades vid Arkeologikonsults utredning i juni 2017. Baserat på resultaten från både förundersökning och utredning bör lagrets utbredning vara omkring 30x10–20 meter. Lagret är mellan 0,1–0,25 meter tjockt och relativt diffust, vilket förmodligen beror på att det påverkats av plöjning. Det består av mörkt gråbrun lera med mindre inslag av kol, enstaka 0,02–0,1 meter stora skörbrända stenar samt enstaka brända och obrända ben. Lagret schaktades bort men överlagrade inte några ytterligare lämningar. De ben som påträffades besiktigades av osteolog i fält, men bedömdes inte som möjliga att identifiera med undantag av ett fragment tand från nöt. Benen tillvaratogs inte.

Figur 5. Planritning över sökschakt samt påträffade lämningar, skala 1:1 000. Översikt med Fastighetskartan i skala 1:10 000.

SLUTSATS

Arkeologikonsults förundersökning av delar av boplaten Vårfrukyrka 588:1 syftade till att avgränsa fornlämningarna inom undersökningsområdet och bestämma lämningarna till karaktär, utbredning och omfattning. Förundersökningen bekräftade den bild som framkommit vid utredningen i juni 2017, av att denna del av boplatstyten endast innehåller en mindre mängd lämningar av diffus karaktär. Avsaknaden av tydliga anläggningar tyder förmodligen på

att ytan utgör utkanten av en boplat. Det kulturlager som påträffades var utplöjt, men utgör sannolikt rester av ett skräplager. Även om lagret var av förhistorisk karaktär med bland annat skörbränd sten samt brända och obrända ben, var det för diffust för att vara lämpligt för ¹⁴C-datering eller andra analyser. Vid den arkeologiska utredningen påträffades dock keramik som pekar på en datering av boplaten till bronsålder eller äldre järnålder

REFERENSER

Litteratur

FAGERLUND, D. 2002. *Arkeologisk förundersökning. Österleden – Etapp 3b. Nybyggnation av väg. Gånsta 6:3, Vårfrukyrka socken, Enköpings kommun, Uppland.* Upplandsmuseet rapport 2002:17.

FAGERLUND, D. 2004. *Ett boplatsoområde från bronsålder. Österleden 3b. Arkeologisk undersökning.* Upplandsmuseet rapport 2004:9.

GÖTHBERG, H. 1990. *Schaktövervakning, VA-ledning Enköping–Lillkyrka 1988/1989. Uppland, Vårfrukyrka, Boglösa och Lillkyrka socknar.* Riksantikvarieämbetet UV Rapport.

JÖNSSON, A. 2017A. *Kulturlager i bronsåldersmiljö. Arkeologisk utredning etapp 1 och 2 inom fastigheten Gånsta 3:6, Vårfrukyrka socken, Enköpings kommun, Uppsala län, Uppland.* Rapporter från Arkeologikonsult 2017:3099.

JÖNSSON, A. 2017B. *Lämningar i Gånsta. Arkeologisk utredning etapp 1 och 2 samt förundersökning av RAÄ Vårfrukyrka 293:1–3, Gånsta 3:11 och 3:15, Enköpings kommun, Uppsala län, Uppland.* Rapporter från Arkeologikonsult 2017:3121.

KARLENBY, L. 1997. *Österleden – Etapp 3b. Arkeologisk utredning. Gånsta 6:3 m.fl., Vårfrukyrka socken, Enköpings kommun, Uppland.* Riksantikvarieämbetet, UV Uppsala rapport 1997:15.

SÖDERBERG, S. 1988. *Arkeologisk utredning för planerad VA-ledning mellan Lillkyrka och Enköping, Enköpings kommun, Uppsala län.* Rapport, Riksantikvarieämbetet.

Övrigt

ORTNAMNSREGISTRET SOFI:

<http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/namn/ortnamn/ortnamnsregistret.html>

STRANDNIVÅKARTOR FRÅN SGU:

<https://www.sgu.se/produkter/kartor/kartgeneratorm/>

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens dnr:	431-5162-17
Länsstyrelsens beslutsdatum:	2017-11-17
Arkeologikonsults projektnr:	2017: 3145
Uppdragsgivare:	Annika Eklund och Jim Andreasson, Gånsta
Typ av undersökning:	Arkeologisk förundersökning
Utförande fältarbete:	20 november 2017
Län:	Uppsala
Landskap:	Uppland
Kommun:	Enköping
Socken:	Vårfrukyrka
Berörd fornlämning:	RAÄ Vårfrukyrka 588:1
Koordinatsystem:	SWEREF 99 TM
Höjdsystem:	RH 2000
Projektledare:	Amanda Jönsson
Fältarkeologer:	Tove Björk, Amanda Jönsson
Rapportansvarig:	Amanda Jönsson
Planer och layout:	Medea Nyström Huuva
Kvalitetssäkring:	Johan Blidmo
Undersökningsområdets storlek:	0,13 ha
Fynd:	Inga fynd tillvaratogs

BILAGA 1. SCHAKTBESKRIVNING

Nummer	Typ	Storlek (m)	Area (m ²)	Djup (m)	Beskrivning	Kontexter
1	Schakt utan indikation	15,5x2,5	38	0,35–0,4	Ca 0,3 m matjord av gråbrun lera, därefter undergrund av rödbrun glaciallera.	
2	Schakt utan indikation	8,5x2,5	21,5	0,3–0,35	Ca 0,3 m matjord av gråbrun lera, därefter undergrund av rödbrun glaciallera.	
3	Schakt utan indikation	8x2,4	19	0,3–0,45	Ca 0,3 m matjord av gråbrun lera, därefter undergrund av rödbrun glaciallera.	
4	Schakt med indikation	8x2,5	20	0,35–0,4	Ca 0,3 m matjord av gråbrun lera, därefter undergrund av rödbrun glaciallera.	102:1
5	Schakt med indikation	10,5x2,7	28	0,4–0,5	Ca 0,3 m matjord av gråbrun lera. I schaktets S del följer lager 101. Undergrund av rödbrun glaciallera.	101:1
6	Schakt med indikation	8,5x2,5	21	0,5	Ca 0,3 m matjord av gråbrun lera, därefter lager 101 i hela schaktet. Undergrund av rödbrun glaciallera.	101:2
7	Schakt med indikation	8x2,4	19	0,4–0,5	Ca 0,3 m matjord av gråbrun lera, därefter lager 101 i schaktets N del. Undergrund av brun glaciallera.	101:3
8	Schakt med indikation	12x2,7	31,5	0,4	Ca 0,3 m matjord av gråbrun lera, därefter lager 101 i schaktets V del. Undergrund av brun glaciallera.	101:4

BILAGA 2. KONTEXTBESKRIVNING

Kontextnr	Objekt	Storlek (plan, m)	Beskrivning
101	Kulturlager	30x10–20	Kulturlager, 0,1–0,25 m tjockt, av mörkt gråbrun lera med mindre inslag av kol, enstaka 0,02–0,1 m stora skörbrända stenar samt enstaka brända och obrända ben.
102	Grop	0,95x0,5	Grop, oval, 0,1–0,25 m djup med oregelbunden profil. Fyllning av grå lera.

Rapporter från Arkeologikonsult 2017:3145